

*Коротун О. М.,**кандидат юридичних наук, докторант**Науково-дослідного інституту публічного права*

ПРИНЦИПИ-ОБОВ'ЯЗКИ ДІЯЛЬНОСТІ ПУБЛІЧНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ ЯК ГАРАНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОХОРОНИ ПРАВ СУБ'ЄКТІВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Анотація. Незважаючи на значну кількість досліджень у сфері інтелектуальної власності, питання принципів адміністративного права, орієнтоване на права й інтереси суб'єктів інтелектуальної власності, інших учасників правовідносин у сфері інтелектуальної власності, забезпечення гарантій їх ефективної реалізації охорони та захисту прав і законних інтересів, не часто привертає увагу правознавців. Характеристикою сутності адміністративно-правового забезпечення охорони прав суб'єктів інтелектуальної власності є загальні та спеціальні принципи. За сучасних умов демократичної спрямованості публічної влади, побудови раціонального й ефективного державного механізму, радикальної реформи адміністративного права на основі європейських принципів і стандартів адміністративно-правове забезпечення посідає особливе місце в системі правової регламентації охорони прав і законних інтересів учасників правовідносин у сфері інтелектуальної власності.

Акцентовано, що принципи є провідною категорією в організації та діяльності всіх державних і громадських органів й організацій, автор звертає увагу на те, що розвиток демократичних засад, перехід до ринкових відносин в економіці, трансформація адміністративних правовідносин між органами публічної адміністрації та громадянами, запровадження нових інститутів адміністративного права не могло позначитися на регулюванні суспільних відносин. На підставі здійсненого аналізу Конституції України та наукових думок наведено спеціальні принципи-обов'язки публічної адміністрації у сфері забезпечення охорони прав суб'єктів інтелектуальної власності. До структури основних спеціальних принципів-обов'язків публічної адміністрації автор відносить принципи: забезпечення права кожному володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності; гарантування громадянам свободи літературної, художньої, наукової та технічної творчості; гарантування громадянам захисту прав інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності; гарантування захисту прав інтелектуальної власності суб'єктам господарської діяльності; заборони використовувати або поширювати результати інтелектуальної, творчої діяльності без згоди правовласника, за винятками, встановленими законом; гарантування надання суб'єктами публічної адміністрації якісних адміністративних послуг у сфері інтелектуальної власності; забезпечення європейських і міжнародних стандартів у діяльності публічної адміністрації у сфері охорони права інтелектуальної діяльності.

Ключові слова: управлінська діяльність, норми права, спеціальні принципи, органи влади.

Постановка проблеми. Категорія «принцип» є однією з центральних категорій юридичної науки, є предметом дослідження як загальної теорії держави і права, так і галузевих наук. Не є винятком у цьому питанні й адміністративне право та його представники, що цілком виправдано, оскільки через принципи відбувається врегулювання суспільних відносин, і вони визначають управлінську діяльність публічної адміністрації у їх відносинах із громадянами та юридичними особами.

Підґрунтям дослідження стали роботи В.Б. Авер'янова, В.В. Галунько, Т.О. Гарбуз, В.І. Курило, О.Ф. Скакун, С.Г. Стеценко, О.П. Світличного та ін.

Метою статті є здійснення дослідження конституційних принципів і їх місця у механізмі правового гарантування забезпечення охорони прав суб'єктів інтелектуальної власності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Передусім варто звернути увагу на те, що, незважаючи на значну кількість досліджень у сфері інтелектуальної власності, питання принципів адміністративного права, орієнтоване на права та інтереси суб'єктів інтелектуальної власності, інших учасників правовідносин у сфері інтелектуальної власності, забезпечення гарантій їх ефективної реалізації охорони та захисту прав і законних інтересів, не часто привертає увагу правознавців. Вони відсутні у спеціальних законодавчих актах у сфері охорони інтелектуальної власності, що активізує їх дослідження. Тому слід погодитися з думкою, що у своїй практичній діяльності органи виконавчої влади використовують теоретично розроблені юридичною наукою принципи управлінської діяльності [1, с. 82].

Основні ознаки, притаманні гарантуванню охорони прав суб'єктів інтелектуальної власності, містяться у ст. 41, 54 Конституції України [2].

На підставі здійсненого аналізу до спеціальних принципів-обов'язків публічної адміністрації, що впливають зі змісту Конституції України, ми відносимо такі: забезпечення права кожному володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності; гарантування громадянам свободи літературної, художньої, наукової та технічної творчості; гарантування громадянам захисту права інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності; гарантування захисту прав інтелектуальної власності суб'єктам господарської діяльності; заборони використовувати або поширювати результати інтелектуальної, творчої діяльності без згоди правовласника, за винятками, встановленими законом; гарантування надання суб'єктами публічної адміністрації якісних адміністративних послуг у сфері охорони інтелектуальної

власності; забезпечення європейських і міжнародних стандартів у діяльності публічної адміністрації у сфері охорони інтелектуальної діяльності.

Для розкриття змісту вказаних принципів здійснимо дослідження кожного з них.

Принцип забезпечення права кожному володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності. Цей принцип відповідає конституційно-правовим засадам, закріплює основні принципи правового регулювання відносин власності, які деталізуються цивільним і спеціальним законодавством, і покладає на суб'єктів публічної адміністрації, їх посадових осіб обов'язок забезпечити право особи володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності.

Принцип гарантування громадянам свободи літературної, художньої, наукової та технічної творчості. Ст. 54 Конституції України гарантує кожному громадянину право на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності. Свобода творчості є одним із найважливіших складників правового статусу особистості та полягає у можливості займатися будь-яким видом творчої діяльності, в т. ч. й науковою, та, відповідно, можливістю захисту своїх прав, пов'язаних із реалізацією своїх творчих здібностей. За формою це право є мірою, способом, формою поведінки, виявлення волі, інтересів, можливостей у сфері наукової діяльності [3, с. 8].

Принцип гарантування громадянам захисту права інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності, витікає із ч. 3 ст. 41 Конституції України, відповідно до якої право приватної власності є непорушним, спеціального законодавства у сфері охорони інтелектуальної власності та інших законодавчих актів. У разі незаконного використання об'єкта права інтелектуальної власності або іншого умисного порушення права інтелектуальної власності вітчизняне і міжнародне законодавство покладає на спеціально уповноважені органи держави обов'язок забезпечити правові гарантії захисту права суб'єктів інтелектуальної власності. Видаючи норму права і тим самим передбачаючи можливість виникнення на її основі суб'єктивних прав, держава зобов'язана передбачити і відповідну форму їх захисту [4, с. 53].

Принцип гарантування захисту прав інтелектуальної власності суб'єктам господарської діяльності. Конституція України закріплює низку важливих положень, згідно з якими держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності та господарювання. В.М. Пашков тлумачить захист прав суб'єктів господарювання як систему заходів, що здійснюються відповідно до закону суб'єктом господарювання як самостійно, так і через уповноважених осіб, спрямованих на запобігання й усунення загроз порушення прав відповідних суб'єктів, усунення перешкод для здійснення цих прав, відновлення порушених прав і правового статусу та залучення порушників до відповідальності [5, с. 282].

Не можна не зазначити, що захист суб'єктів господарської діяльності як правовласників, так і законних користувачів об'єктів права інтелектуальної власності може здійснюватися як в органах виконавчої влади, так і судами України.

Принцип заборони використовувати або поширювати результати інтелектуальної, творчої діяльності без згоди правовласника, за винятками, встановленими законом. Ст. 41 Кон-

ституції України закріплено принцип неприпустимості позбавлення права власності, крім випадків, передбачених законом, і принцип непорушності права власності. Водночас це не можна тлумачити однобічно, він стосується також способів використання об'єкта права інтелектуальної власності. Вказаний принцип конкретизується і розвивається у спеціальних законодавчих актах у сфері охорони інтелектуальної власності.

За загальним правилом використання майнових прав інтелектуальної власності означає, що використання об'єкта права інтелектуальної власності має здійснюватися з дозволу його суб'єкта, який має виключне право дозволяти використання його. Однак нормами цивільного та спеціального законодавства передбачені випадки правомірного використання об'єкта права інтелектуальної власності. Наприклад, згідно зі ст. 31 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» не визнається порушенням прав, що випливають із патенту, використання запатентованого винаходу (корисної моделі): в конструкції чи при експлуатації транспортного засобу іноземної держави, який тимчасово або випадково перебуває у водах, повітряному просторі чи на території України, за умови, що винахід (корисна модель) використовується виключно для потреб зазначеного засобу; без комерційної мети; з науковою метою або в порядку експерименту; за надзвичайних обставин (стихийне лихо, катастрофа, епідемія тощо) з повідомленням власника патенту одразу, як це стане практично можливим, і виплатою йому відповідної компенсації [6] та в інших випадках, передбачених законом. Окрім того, згідно з ч. 3 ст. 30 вказаного закону з метою забезпечення здоров'я населення, оборони держави, екологічної безпеки та інших інтересів суспільства Кабінет Міністрів України може дозволити використання запатентованого винаходу (корисної моделі) визначеній ним особі без згоди власника патенту (декларційного патенту) у разі його безпідставної відмови у видачі ліцензії на використання винаходу (корисної моделі) [6].

Принцип гарантування надання суб'єктами публічної адміністрації якісних адміністративних послуг у сфері інтелектуальної власності. Надання адміністративних послуг здійснюється відповідно до Закону України «Про адміністративні послуги», який регулює відносини щодо надання адміністративних послуг [7]. У досліджуваній сфері суб'єктом надання адміністративних послуг є численна кількість суб'єктів публічної адміністрації, зокрема Мінекономрозвитку та його структурні підрозділи. Відповідно до постанови КМУ «Деякі питання надання Міністерством освіти і науки і Міністерством економічного розвитку і торгівлі (у сфері інтелектуальної власності) платних адміністративних послуг» № 550 від 30 травня 2011 р. [8] Мінекономрозвитку надає 14 видів різноманітних платних адміністративних послуг у сфері інтелектуальної власності. Однак відповідно до офіційного веб-сайту Міністерства економічного розвитку і торгівлі «Оплата адміністративних послуг в сфері інтелектуальної власності» [9] кількість видів платних адміністративних послуг значно перевищує платні адміністративні послуги у сфері інтелектуальної власності, що визначені вищевказаною постановою.

З урахуванням відсутності чіткого переліку видів адміністративних послуг, платності або безоплатності їх надання у підзаконних нормативних актах можна углядіти «державний інтерес» суб'єктів надання адміністративної послуги, який суперечить нормам Закону України «Про адміністративні

послуги», згідно зі ст. 5 якого виключно законами, що регулюють суспільні відносини щодо надання адміністративних послуг, встановлюються платність або безплатність надання адміністративної послуги та визначаються адміністративні послуги [7].

На перший погляд, існує порушення норм вказаного закону, водночас об'єктивна сторона суспільного інтересу, в якому вони формуються, потребує особливої специфіки надання якісних послуг у сфері інтелектуальної власності, який проявляється у специфічності об'єктів права інтелектуальної власності, а це потребує професійного володіння спеціальними знаннями суб'єктом надання адміністративної послуги. Однак законодавець не завжди може відображати повний перелік видів адміністративних послуг, платність або безплатність їх надання з ряду об'єктивних причин, це просто неможливо і залежить від протекціонізму з боку держави в особі законодавчого органу. На це вказує зміст Закону «Про адміністративні послуги», відповідно до якого законодавець виключив пп. «д» п. 2 ч. 6 ст. 20 щодо покладання на Кабінет Міністрів України обов'язку підготувати в шестимісячний строк та подати до Верховної Ради України проект закону про перелік адміністративних послуг і плату (адміністративний збір) за їх надання [7].

У практичній площині принцип гарантування надання публічною адміністрацією якісних адміністративних послуг у сфері інтелектуальної власності, покладає на суб'єктів публічної адміністрації обов'язок забезпечити надання таких послуг.

З метою усунення суперечностей нормативно-правового регулювання надання публічної адміністрації адміністративних послуг доцільно внести зміни до Закону України «Про адміністративні послуги», пов'язані з наданням права суб'єктам публічної адміністрації встановлювати як найменування видів надання адміністративних послуг, так і платність або безплатність їх надання.

Принцип забезпечення європейських і міжнародних стандартів у діяльності публічної адміністрації у сфері охорони права інтелектуальної діяльності.

Входження України до європейських і міжнародних структур, специфічність охорони прав інтелектуальної діяльності, регулювання якої здійснюється численною кількістю міжнародних договорів, ратифікованих Верховною Радою України, передбачає дотримання і сприйняття правових стандартів, серед яких важливе місце посідають стандарти адміністративного права. Серед багатьох міжнародних договорів у сфері інтелектуальної діяльності особливу роль в діяльності публічної адміністрації у сфері охорони прав інтелектуальної діяльності відіграє Угода TRIPS, прийнята СОТ [10] встановлює мінімальні стандарти для визнання та захисту основних об'єктів інтелектуальної власності, яка містить загальні положення, основні принципи та стандарти [11, с. 7].

Забезпечення міжнародних стандартів діяльності суб'єктів публічної адміністрації у сфері охорони права інтелектуальної діяльності здебільшого пов'язане з адміністративними процедурами, які повинні істотно сприяти захисту інтелектуальної власності. Закріплені в Угоді TRIPS норми визначають напрям діяльності публічної адміністрації у сфері захисту інтелектуальної власності, вони характеризують юридичну природу захисту прав суб'єктів інтелектуальної власності, вказують на публічні засади правового регулювання.

У національному законодавстві, що регулює відносини у сфері охорони інтелектуальної власності, відсутні основні засади діяльності публічної адміністрації у сфері охорони інтелектуальної власності. Аналіз положень Угоди TRIPS свідчить, що розроблені європейським і міжнародними організаціями принципи та стандарти досі не запроваджені як у діяльність публічної адміністрації, так і в законодавчі акти у сфері охорони прав інтелектуальної власності.

Враховуючи наведене, до принципів діяльності вітчизняних суб'єктів публічної адміністрації у сфері інтелектуальної власності варто віднести: справедливі та неупереджені процедури стосовно контролю за виконанням будь-якого права інтелектуальної власності, що підлягають під дію Угоди; принцип забезпечення процедур, які повинні гарантувати, що примусові процедури дозволяють ефективні заходи проти будь-якої дії, яка порушує права інтелектуальної власності; принцип запобігання зловживанню правами інтелектуальної власності власниками об'єктів права інтелектуальної власності; принцип забезпечення доказів для захисту прав суб'єктів інтелектуальної власності в суді; принцип застосування застережних заходів щодо ідентифікації товарів, позначених засобами індивідуалізації інтелектуальної власності; принцип забезпечення безпеки порушника права інтелектуальної власності у його відносинах із органами публічної адміністрації; принцип еквівалентності адміністративних процедур конкретним обставинам справи.

Висновки. Таким чином, у процесі дослідження публічно-правових принципів забезпечення охорони прав суб'єктів інтелектуальної власності з'ясовано, що у своїй діяльності органи публічної адміністрації спирається на керівні ідеї, які визначають основу для формування й реалізації завдань і функцій і на які покладено обов'язок забезпечити охорону прав і законних інтересів учасників правовідносин у сфері інтелектуальної власності. До структури основних спеціальних принципів-обов'язків публічної адміністрації слід віднести: принцип забезпечення права кожному володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності; принцип гарантування громадянам свободи літературної, художньої, наукової та технічної творчості; принцип гарантування громадянам захисту прав інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності; принцип гарантування захисту прав інтелектуальної власності суб'єктам господарської діяльності; принцип заборони використовувати або поширювати результати інтелектуальної, творчої діяльності без згоди правовласника, за винятками, встановленими законом; принцип гарантування надання суб'єктами публічної адміністрації якісних адміністративних послуг у сфері інтелектуальної власності; принцип забезпечення європейських і міжнародних стандартів у діяльності публічної адміністрації у сфері охорони права інтелектуальної діяльності.

Наведені спеціальні принципи-обов'язки публічної адміністрації у зв'язку із визначеними законодавчими актами правами і законними інтересами суб'єктів інтелектуальної власності, інших учасників правовідносин у сфері інтелектуальної власності є важливим аспектом діяльності публічної адміністрації, їх посадових осіб і певною методичною основою для подальшої розробки, їх запровадження в діяльність публічної адміністрації.

Література:

1. Світличний О.П. Адміністративні правовідносини у сфері земельних ресурсів України: проблеми теорії та практики правозастосування : монографія. Донецьк : Державне видавництво «Донбас», 2011. 410 с.
2. Конституція України від 28 червня 1996 р. 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
3. Мілова Т.М. Конституційне право людини і громадянина на свободу наукової творчості в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2008. 22 с.
4. Чечот Д. Субъективное право и формы его защиты. Ленинград, 1968. 72 с.
5. Господарське право : підручник / Д.В. Задохайло, В.М. Пашков, Р.П. Бойчук та ін. ; за заг. ред. В.Д. Задохайло, В.М. Пашкова. Харків : Право, 2012. 657 с.
6. Про охорону прав на винаходи і корисні моделі : Закон України від 15 грудня 1993 р. № 3687-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 7. Ст. 32.
7. Про адміністративні послуги : Закон України від 06 вересня 2012 р. № 5203-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 32. Ст. 409.
8. Деякі питання надання Міністерством освіти і науки і Міністерства економічного розвитку і торгівлі (у сфері інтелектуальної власності) платних адміністративних послуг : постанова Кабінету Міністрів України № 550 від 30 травня 2011 р. (в редакції постанови №74 від 14 лютого 2018 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/550-2011-p>.
9. Оплата адміністративних послуг в сфері інтелектуальної власності. Офіційний веб-сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі. URL: <http://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=40e323b8-c504-4706-aff1-3d9562bd4067&title=OplataAdministrativnihPoslugVSferiIntelektualnoiVlasnosti2019>.
10. Про ратифікацію Протоколу про вступ України до Світової організації торгівлі : Закон України від 10 квітня 2008 р. № 250-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2008. № 23. Ст. 213.
11. Авер'янов В.Б. Оновлення доктринальних засад українського адміністративного права у світлі євроінтеграційних вимог. *Юридична Україна*. 2010. № 3. С. 4–10.

Korotun O. Principles of the duty of public administration as a guarantor of the protection of intellectual property rights

Summary. Despite the considerable amount of research in the field of intellectual property, the issue of the principles of administrative law is focused on the rights and interests

of intellectual property subjects, other participants in the legal relations in the field of intellectual property, providing guarantees for their effective implementation of the protection and protection of rights and legal interests. They are absent from specific legislation in the field of intellectual property protection. Characteristic of the essence of administrative and legal support for the protection of intellectual property rights are general and specific principles. In modern conditions of democratic orientation of public authorities, building of rational and effective state mechanism, radical reform of administrative law on the basis of European principles and standards, administrative and legal provision occupies a special place in the system of legal regulation of protection of rights and legitimate interests of participants in the sphere of intellectual property.

It is emphasized that the principles are a leading category in the organization and activity of all state and public bodies and organizations, the author draws attention to the development of democratic foundations, transition to market relations in the economy, transformation of administrative legal relations between public administration bodies and citizens, introduction of new administrative law institutions, could not affect the regulation of social relations. Based on the analysis of the Constitution of Ukraine and scientific opinions, the special principles-obligations of the public administration in the field of intellectual property rights protection are outlined. The author refers to the structure of the basic special principles-responsibilities of public administration: ensuring that everyone has the right to own, use and dispose of their property, the results of their intellectual and creative activity; guaranteeing citizens the freedom of literary, artistic, scientific and technical creativity; guarantee to citizens the protection of intellectual property rights, their copyrights, moral and material interests arising from different types of intellectual activity; guaranteeing the protection of intellectual property rights to economic operators; prohibiting the use or dissemination of the results of intellectual, creative activity without the consent of the right holder, with the exceptions established by law; guaranteeing the provision of quality administrative services in the field of intellectual property to public administration entities; ensuring European and international standards in the activities of public administration in the field of intellectual property law protection.

Key words: managerial activity, norms of law, special principles, authorities.